

privește un subiect care doar la o primă vedere poate părea facil și minor, dar care reflectă cu prisosință o cultură a elitei.

Nicoleta Roman

OLIVER JENS SCHMITT, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*, București, Humanitas, 2017, 455 p.

Cartea lui Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*, ridică o serie de întrebări legate de modernizarea culturală a României moderne. Oliver Jens Schmitt nu este interesat de o analiză structurală a societății românești, cu toate că biografia sa nu abundă în focalizări psihologice sau în prezentarea unei traiectorii biografice unice. Istoricul elvețian apare ca direct preocupat de contextul național extins al anilor 1919–1938 în România și de moravurile politice autohtone, păstrându-l, însă, în centru pe omul Zelea Codreanu.

Cum se poate defini succint fascismul românesc după Oliver Jens Schmitt? Acesta este o emanație radicalizată a tradiționalismului popular românesc de dinainte de 1914, îngemănat cu elemente specifice conservatorismului agrarian de după 1880 din Europa centrală și de est. Din perspectiva autorului, pilonii ideologiei fasciste la români sunt, în ordine aleatorie, următorii: 1) naționalism etnic visceral, dublat de xenofobie; 2) antisemitism religios și 3) conceperea statului din perspectivă ortodoxistă, ca o formă de teocrație. Odată cu fondarea României Mari, șovinismul românesc capătă proporții gigantice, minoritățile conlocuitoare, constituind 30% din populația țării, dar și regionalismul neamului neomogen fiind suspectate și detestate politic și cultural. Antisemitismul, deși, repetăm, religios, atestă viziunea anticapitalist-romantică, etanș-reacționară, a păturilor de târgoveți, funcționari mici și medii, țărani prosperi și personal eclezastic din România. Evreul este numaidecât asociat cu dominația banului, a creditului și dobânzii cămătărești, a cosmopolitismului urban, a industrializării și științei moderne. Orașul e sălașul diavolului străin. Igiena și educația formală sunt acuzate, implicit, de spirit „jidănesc”. Ortodoxia, ca formă de viață sătească, campestră, analfabetă, colectivist-gregară, de rugăciune și posturi aspre în vederea celei de-a doua venituri a lui Mesia, cimentează excepționalismul românesc fictiv.

Cu toate acestea, dacă fascismul s-ar fi redus la aceste câteva idei ordonatoare, atunci am fi avut un partid parlamentar, Liga Apărării Național Creștine, condusă de A. C. Cuza, care își formulase programul antisemit încă de dinainte de anul 1914. Aici se poate afirma că A. C. Cuza este personalitatea cea mai îngroșată a ideilor politice prezentate în epocă de sămănătorismul lui Nicolae Iorga, o versiune ideologică atenuată și hipertalentată a profesorului din Iași. Ceea ce aduce Legiunea Arhanghelul Mihail, rebotezată Garda de Fier și reprezentată de Partidul Totul pentru Țară, este un plus de violență teroristă, organizare civilă paramilitară și un antiparlamentarism totalitar. Oliver Jens Schmitt vede în succesul mișcării lui Corneliu Zelea Codreanu rezultatul colaborării generale a partidelor politice românești cu gruparea legionară: de la procesul ucigașului prefectului Manciu, în care criminalul de Corneliu Zelea Codreanu scapă nepedepsit, până la împușcarea prim-ministrului liberal I. G. Duca în decembrie 1933, statul român sprijină, incită la și se lasă inoculat cu practici și politici legionare. Personalități parlamentare ca Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu și, până la un punct, chiar și regele Carol al II-lea, au încurajat mișcarea legionară și blocul fascist din care făcea parte. Corneliu Zelea Codreanu și A. C. Cuza se aflau într-o rivalitate acerbă pentru putere în România anilor 1930–1938, dictatura regală armonizând autoritar și dizolvând politic ambele direcții de acțiune. Sponsorii Gărzii de Fier nu sunt numai membrii săi cotizanți din păturile de mijloc, ci și mari industriași locali. Influența germano-italiană în politica internă crește semnificativ în România după 1935, dar legionarismul este creația ideologică cea mai românească din cele existente până atunci. Siguranța, poliția, jandarmeria luptă împotriva partidelor de extremă dreaptă doar atunci când nu primesc ordin să supravegheze sau să se alieze conjunctural cu Garda de Fier. Spectrul fascist se

lărgeste considerabil, până la nivelul întregului *establishment* politic în jurul anului 1938. Clerul, aparatul judiciar și cel de ordine internă, funcționările și profesoria statului sunt pas cu pas mai legionare în gândire, acțiune și crez. În ciuda luptei retorice împotriva politicianismului, expresia corupției banului „evreiesc”, legionarii stabilesc relații când de dușmănie, când amabile cu autoritățile statului. Comerțul și restaurantele legionare sunt caucionate de puterea suverană.

În acest climat de amestecuri și delimitări incerte, dar, totuși, unul fascist, personalitatea Căpitanului reiese ca fiind una contradictorie. Crescut într-o familie naționalistă din Bucovina, educat în spiritul cazon al liceelor militare, ortodox aplecat spre misticism, sportiv, auster, om al faptei, nu al studiului, Corneliu Zelea Codreanu, cavalerul-haiduc al ortodoxiei moldo-valahe, capotează după 1933 din pricina nesiguranței sale politice. Căpitanul nu era un intrigant ambițios, un strateg politic ingenios, un demagog persuasiv sau un cap ideologic proeminent. Misticismul ortodoxist, reprezentat de cultul morții sacrificiale (Codreanu – să nu uităm – moare ca un martir legionar) și de disprețul pentru lucrurile materiale, dispreț dus până la pasivitate și dezinteres pentru organizarea de partid, se acutizează în anii când mișcarea sa crește numeric și devine cea mai populară grupare politică de masă din România interbelică. Falsificarea de către guvern a alegerilor parlamentare din 1937 nu reușește să stăvilească avântul Partidului Totul pentru Țară, în spatele căruia se aflase ca lider și organizator bătrânul general Cantacuzino-Grănicerul, liderul legionar care făcea legătura dintre tinerii fasciști și vechi familii boierești românești. Moartea sa naturală, alături de cea în acțiune a eroilor fasciști Ion Moța și Vasile Marin, a constituit un spectacol politic de excepție, îmbinarea dintre legionarism și ortodoxie atingându-și poate punctul culminant în acest moment.

De altfel, Oliver Jens Schmitt accentuează delirul colectiv provocat de așa-numita minune de la Maglavit ca punctul terminus de după care legionarismul devine ideologia dominantă în România interbelică. Sărăcia, ignoranța, frica de schimbare și incertitudinea morală aduse de lumea modernă îi determină pe milioane de români să fie de acord cu – sau să fie deschiși la – forme politice fasciste. Mai mult de atât, caracterul antibolșevic și teama identitară de Uniunea Sovietică a legionarismului sunt politice de stat autorizată încă din 1918 în România. Legiunea este anihilată din pricina incapacității lui Corneliu Zelea Codreanu de a lua o poziție clară față de regele Carol al II-lea, cel mai corupt politician interbelic, și instituția monarhiei. Zelea Codreanu este un monarhist devotat tradiției regale românești de după 1866, dar, în anumite momente ce au urmat anului 1933, acesta devenise un alt politician anti-carlist. Având în vedere această ambivalență ideologică și creștinismul renunțării pe care îl practica visător Căpitanul în anii 1936–1938, legionarii, facționalizați în interior, îi scapă de sub control. Propensiunea spre violență și răsturnarea ordinii politice vor fi capitalizate de gruparea bănățeanului Horia Sima și de liderul militar Ion Antonescu, imediat ce dictatura lui Carol al II-lea, inspirat la orice nivel de legionarism, se prăbușește în septembrie 1940. Se poate spune că fascismul triumfă în România începând abia cu anul morții lui Corneliu Zelea Codreanu. Mărturiile și documentele aduse ca dovezi de Oliver Jens Schmitt demonstrează dimensiunea largă, de masă, dar și pe cea instituțională a legionarismului autohton, fie și acesta degrevat de figura legendară a Căpitanului.

Cercetătorul merge ceva mai adânc în monografia sa. Acesta susține că legionarismul ar fi devenit cu adevărat agresiv atunci când baza sa de adeziune țărănească a fost încet-încet înlocuită de una muncitorească. Proletarii sunt răspunzători, alimentați de un stângism primar, „social-revoluționar”, de activitățile din ce în ce mai crude, mai sălbatice și mai anarhice ale legionarilor după 1938. Credem că aceasta este o interpretare alimentată de prejudecăți ideologice de tipul „nazismul este totuna cu stalinismul”, curențe în discursul de dreapta românesc post 1989. Corpul Muncitoresc Legionar a fost încercarea propagandistică, și nu numai, a radicalilor de dreapta autohtoni de a coopta membri din clasa angajaților industriali, dar să ne aducem aminte că Partidul Comunist a fost interzis în perioada interbelică, membrii săi condamnați la ani grei de închisoare politică, grevele înăbușite în sânge, iar orice formă de publicitate a ideilor de stânga agresată tocmai de vulgata fascistă atât de răspândită și susținută în România. Bolșevismul, marea finanță și francmasoneria erau întrepătrunse din perspectiva paranoică, illogică și falsă a inamicilor lor doctrinari. În vreme ce statul susținea sau retrăducea în limbaj birocratic corpusul doctrinar fascist, Carol al II-lea imitându-l fără succes, după 1938, pe Benito Mussolini, social-democrația nu putea supraviețui în atmosfera publică românească.

Pe de altă parte, Oliver Jens Schmitt trasează just istoria moștenirii legionare în național-ceaușismul comunist. Nicolae Ceaușescu prezida un regim de stânga care folosea simbolic mijloace legitimize de inspirație legionară. Pe măsură ce regimul său personal se apropia de final, Nicolae Ceaușescu susținea un naționalism etnic românesc fascistoid și o viziune organicistă a vieții politice în România de sorginte legionară. Legionarii în etate, care au trecut prin temnițele staliniste ale anilor 1950, îl simpatizau pe Nicolae Ceaușescu, în care, exceptând ateismul oficial al regimului, identificau un lider solidar cu învățăturile lor politice. În definitiv, lozinca „totul pentru Țară” se poate aplica cu ușurință și regimului de industrializare forțată național-ceaușistă. Volumul *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului”* este, fără îndoială, una dintre cele mai serioase și credibile cărți de istorie modernă scrise despre spațiul românesc.

Dan-Alexandru Chiță

ARTHUR DROULÉZ C.M., *Histoire de la mission lazarisite de Macédoine (1839–1939)*, Istanbul, Les Éditions Isis, 2018, 268 p.

Acest volum este scris de autor în 1943, dar alte lucrări dedicate de A. Drouléz Smirnei, Albaniei sau Constantinopolului pe același subiect întregesc orice aplecare științifică asupra istoriei subiectului. Volumul poate fi privit ca o sursă asupra misiunilor occidentale catolice în Levant și este o contribuție majoră în ceea ce privește relațiile interconfesionale în perioada otomană și post-otomană. Totodată, are conexiuni și cu istoria educației și a Bisericii, dar mai ales cu procesul de formare a identității populațiilor din sud-estul Europei. Lazariștii sunt un ordin religios fondat la Paris în 1625 și care își pierd din importanță în secolul al XVIII-lea, dar revin în atenția epocii moderne prin misiunile de convertire din veacul următor. Ei renasc din propria cenușă în zona balcanică și se stabilesc la Kavala, Bitolja, Gevgeli, Salonic, Monastir și în alte localități.

Misiunea lazarisă din Macedonia apare ca o reacție la faptul că în 1839 sultanul Abdul Medjid a declarat egalitatea pentru toți supușii săi, inclusiv cu referire la cultul și religia practică. Ea urmărește „regenerarea popoarelor din Orient” (p. 32), se impune treptat și este folosită împotriva influenței rusești. Astfel, lazariștii nu apar în calitate de propagatori ai catolicismului ca reacție la Islam, ci ca o reacție la prezența tot mai mare a ortodocșilor greci și ruși. Se insinuează pe fondul unor discuții aprinse pentru crearea unei Biserici bulgare autonome față de patriarhatul grec de la Constantinopol. Ei aproape că îi echivalează la nivel public pe slavi cu bulgarii către care își îndreaptă eforturile, fapt care atrage reacții din partea celorlalte etnii, grecii fondând un consulat la Monastir în 1859.

Pe parcursul lucrării se observă parteneriatul existent între această misiune și Fiicele Carității (*Filles de la Charite*, care vin din Franța în 1839 în Imperiul otoman), surori care pătrund în mediul rural din jurul Salonicului unde deschid școli pentru fete și spitale. Lazariștii fac același lucru pentru băieți, iar misiunea lor de convertire prin educație se propagă printre bulgari și sârbi. Textul este considerat de istoricul bulgar Raia Zaïmova ca unic pentru istoria comunității de la Zeytinlik și istoria seminarului din localitate, fondat de catolicii francezi în 1885. Aici se vede, în opinia sa, cel mai bine această întrepătrundere și colaborare între cele două misiuni venite din Franța. Copiii, după finalizarea educației primite prin intermediul misiunilor, ajung să fie angajați la ferme, în întreprinderi mici sau în aparatul administrativ al statului. Surorile obțin venituri din recolte de 2–3000 franci pe an, din închirierea unei case pe care o dețin la Salonic dar și din alocații primite, în timp ce cheltuielile pentru o fată săracă sunt de 100 franci; cu toate acestea, ele reclamă constant lipsuri financiare.

Misiunea lazarisă organizează prelegeri și seminarii pentru educarea preoților astfel încât, conform celor consemnate de Drouléz, în jurul anului 1898 erau în Macedonia între 5–6000 catolici. În timpul lui Emile Cazot, al șaselea conducător al misiunii (1897–1914), este creată și o revistă (1908), un buletin de 32 pagini scris atât în franceză cât și în bulgară (p. 183–184). Interesant pentru istoria românilor este ceea ce se întâmplă cu valahii de la Ohrida. Cartierul românesc din Ohrida avea 80 case, biserică, școală, și atât profesorii cât și preotul solicitau ca limba folosită să fie română; însă